

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В ПОДОЛАННІ НЕУСПІШНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

ВАСИЛЬЄВА О.А.

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри загальної та практичної психології

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Одеська обл., м. Ізмаїл, Україна

Необхідність психологічної допомоги людині обумовлена зростанням темпів життя, збільшенням обсягу інформації, кризовими явищами в суспільстві, сьогодні визнається як фахівцями, так і населенням взагалі.

Цілеспрямованість психології на надання допомоги людям виражена в понятті «соціально-психологічна служба», яке є широким узагальненням психологічної допомоги.

Аналіз літературних джерел дає змогу дійти висновку, що психологічна допомога визначається як система спеціальних заходів, спрямованих на попередження, пом'якшення або подолання різного роду труднощів, що виникають у людини або групи людей, засобами практичної психології, зазвичай у формі діагностики, консультування, психотерапії та психокорекції. У нашій країні і за кордоном практичні психологи працюють переважно в структурі соціально-психологічної служби. Організація соціально-психологічної служби стала одним з напрямків оптимізації роботи, зокрема, освітніх організацій.

Організаційною формою прикладної психології у тій чи іншій сфері суспільного життя і виробництва є соціально-психологічна служба. В.Г. Панок дає таке визначення психологічної служби – «це цілісна структурована сукупність закладів, установ, підрозділів і посад, що входять до єдиної субординативної системи (як частина більш загальної системи), основу якої

складають фахівці у галузі прикладної (практичної) психології і яка має специфічні та єдині мету, завдання і методи роботи» [5, с.14].

На думку В.Г. Панка основною метою діяльності психологічної служби є підвищення ефективності діяльності персоналу та (або) споживачів послуг (клієнтів) засобами прикладної психології і, одночасно, захист їхнього психічного здоров'я і соціального благополуччя [5].

Як зазначають вчені, соціально-психологічна служба системи освіти покликана надавати допомогу всім учасникам навчально-виховного процесу в їх діяльності – учінні, навчанні, вихованні, розвиткові і формуванні. Застосовуючи свої специфічні методи і прийоми, працівники служби переважно забезпечують підвищення якості викладання навчальних дисциплін, підвищення ефективності виховної роботи, покращання учбової діяльності учнів є освіта.

При цьому, саме завдяки соціально-психологічній службі освітнього закладу відбуваються інтенсивні процеси становлення нової педагогіки, яка неможлива без ґрунтового знання про індивідуальність вихованця, учня та особливості міжособистісної взаємодії у навчально-виховному процесі [6].

Не викликає жодних сумнівів необхідність гуманізації та індивідуалізації навчання, втілення в практику ідей дитиноцентризму зазначені сучасними вченими, а, значить, застосування новітніх методів навчання, виховання, стимулювання саморозвитку учнів вимагає психологічного забезпечення навчально-виховного процесу. Таким чином, всі його учасники – учні, батьки, педагогічні працівники, потребують професійної психологічної допомоги для ефективного здійснення своєї основної діяльності – учіння, навчання, виховання, розвитку і саморозвитку (Г.С. Костюк).

У контексті вищезазначеного дослідники (О.В. Киричук, С.Д. Максименко, В.Г. Панок) наполягають, що від психолога освітньої організації очікують визначення ефективності тих чи інших педагогічних методів, адаптації дитини до нових умов навчання, нового учнівського колективу, роботи з профілактики неспішності, ефективного спілкування з батьками та

багато іншого. Помітні проблеми існують із діагностикою відхилень у психічному розвитку дітей та складанням програм їх корекції, адаптації дітей, що мають особливі освітні потреби, до класного колективу[2]. Ці і багато інших проблем є предметом діяльності соціально-психологічної служби системи освіти України [4].

Як зазначено в Концепції Нової української школи, державним пріоритетом в освіті визначено особистісно орієнтоване навчання і виховання, що вимагає психологізації навчально-виховного процесу на основі об'єктивної діагностики та підвищення психологічної компетентності всіх учасників навчально-виховного процесу.

Отже, саме «оновлення загальноосвітньої школи стає необхідним для досягнення нової якості освіти» [4]. Таким чином, виникає необхідність створення такого освітнього простору, структура та процесуальні характеристики якого можуть виступати засобом формування сучасної особистості.

В останні роки опубліковані наукові роботи, автори яких розглядають теоретичні та практичні аспекти функціонування освітніх установ і особливості діяльності психологічних служб в освітніх організаціях, зокрема Г.С. Абрамова, Г.А. Берулава, М.Р. Битянова, І.В. Дубровіна, Н.В. Самоукіна. Метою роботи психологів стає не просто забезпечення навчально-виховного процесу, а комплексний психологічний супровід дитини у весь період навчання.

Отже, вся система професійної діяльності спрямована на створення психолого-педагогічних, соціально-психологічних умов для успішного навчання дитини, оскільки саме психолог організовує процес діяльності, і його завдання полягає в тому, щоб цей процес був результативним, то психологічний компонент полягає в обліку індивідуальних особливостей в конкретних умовах соціального дозрівання.

Реалізація в науці і практиці цього принципу означає спрямованість соціально-психологічної служби на вирівнювання можливостей для кожної дитини при переході з однієї вікової групи до іншої [2, 3].

Наступним напрямком функціонування соціально-психологічної служби освітнього закладу є допомога вчителям в усвідомленні і побудові ієрархії потреб дітей у відповідності з біологічними, психологічними і соціальними характеристиками дитинства. Основна ідея ефективності функціонування в освітній організації моделі гуманної по відношенню до учня соціально-психологічної служби полягає у формуванні і апробуванні концепції розвитку індивідуальності кожного учня.

Цілком очевидно, що негативні явища мають властивість наростати в арифметичній, а в окремих випадках і в геометричній прогресії, тому впоратися з цими явищами педагогам самотійно дуже важко. Таким чином, на допомогу може прийти тільки спеціально підготовлений практичний психолог, здатний професійно вирішувати психологічні проблеми [1].

Освіта як цілеспрямований процес виховання і навчання людини, який враховує її власні інтереси, а також інтереси суспільства і держави вимагає чітких критеріїв його ефективності і якості. Одним з таких критеріїв є ступінь вираженості розвиваючого компонента в освіті. Звідси випливає, що в системі освіти має бути присутня структура, основною місією якої є забезпечення розвивального характеру освіти [3].

Врешті, місія соціально-психологічної служби полягає в забезпеченні розвиваючого характеру освіти, тобто створення психолого-педагогічних умов в освітньому просторі, що забезпечують психологічне благополуччя всіх учасників навчально-виховного процесу, збереження їх психічного та психологічного здоров'я, яке передбачає повноцінний психічний і особистісний розвиток особливо в молодшому шкільному віці.

Через це, вже з перших днів перебування дитини в школі психолог розробляє індивідуальні програми підтримки, реабілітації та корекції психічного розвитку першокласників [2,3].

Специфіка функціонування соціально-психологічної служби освітньої організації полягає ще і в тому, що вона виконує великий обсяг корекційно-діагностичної та консультаційної роботи. Крім того, що психологами виконується весь обсяг безпосередньої практичної роботи, їх основним завданням стає надання цій роботі чіткої системи. Це відбір, апробація, модифікація застосованих психодіагностичних методик в роботі з молодшими школярами, тобто в цілому підвищення науково-методичного рівня роботи соціально-психологічної служби.

Соціально-психологічна служба в системі освіти зазнала змін в плані трансформації її позиції по відношенню до освітнього процесу. Якщо раніше психолог займав реактивну позицію - вирішував ситуативні завдання, що виникають в навчально-виховному процесі, то тепер він займає активну, випереджальну позицію, яка полягає в моделюванні і вибудовуванні освітнього середовища [3].

Ця позиція психолога орієнтована на учня як суб'єкта освітнього процесу, на максимальну і досить швидко актуалізацію потенціалу кожної дитини, на збереження її психологічного і фізичного здоров'я.

Тому, сучасні діти внаслідок складної суспільно-політичної ситуації, інформаційної перенасиченості, великої кількості стресогенних факторів в повсякденному житті, як ніколи потребують психологічного супроводу та підвищеної психолого-педагогічної уваги [2, 4].

Перетворення дитини в суб'єкта освітнього процесу вимагає організації спеціальної роботи щодо цілеспрямованого формування складних форм самостійності і активності, без чого неможливе досягнення зрілості, адаптивності особистості, необхідних в сучасному суспільстві, що вимагає психолого-педагогічної підтримки і сприяння дитині в проблемних ситуаціях, кваліфікованої комплексної діагностики можливостей і здібностей дитини, реалізації програм подолання труднощів у навчанні, участь фахівців соціально-психологічних служб в розробці освітніх програм і проектів діяльності, адекватних можливостям і індивідуальним особливостям молодших школярів.

Аналіз досліджень свідчить про спроби визначити роль соціально-психологічної служби в подоланні неспішності молодших школярів в навчально-виховного процесі (О.А. Баранова, М.Р. Бітянова, Г.А. Берулава, І.В. Дубровіна, Т.С. Леві, О.Ю. Кулагіна, Р.В. Овчарова).

Автори зазначають про провідне значення у діяльності соціально-психологічної служби початкової школи корекційно-розвиваючої роботи з учнями, організації навчальної діяльності з невстигаючими учнями. При цьому подолання неспішності є пріоритетним для соціально-психологічної служби, а ця обставина зумовлює розгляд професійної діяльності психолога в якості базового ресурсу в залученні розвиваючого потенціалу кожного учня, як організаційно-методичної основи її реалізації.

В результаті, основною метою діяльності соціально-психологічної служби освітнього закладу є забезпечення і підвищення ефективності навчально-виховного процесу шляхом його індивідуалізації та, одночасно, захист психічного здоров'я всіх його учасників на основі застосування методів і технологій прикладної психології.

Розглядаючи роль соціально-психологічної служби, необхідно уточнити завдання діяльності психологічної служби системи освіти України, які полягають у:

- підвищенні ефективності навчально-виховного процесу на основі практичного впровадження новітніх досягнень психологічної науки;
- сприянні повноцінному особистісному й інтелектуальному зростанню дітей на кожному віковому етапі їх розвитку;
- забезпеченні індивідуального, особистісно-орієнтованого підходу до кожної дитини на основі її психолого-педагогічного вивчення;
- профілактиці і корекції відхилень в інтелектуальному і особистісному розвитку учнів, студентів, вихованців [3,5,6].

Загалом, у вітчизняній психологічній літературі основними завданнями діяльності психологічної служби у початковій школі в роботі з дітьми є:

- визначення готовності дитини до навчання у школі та побудова на цій основі корекційно-розвивальних програм індивідуального розвитку та визначення найбільш оптимальної навчальної програми і програми індивідуального розвитку;
- адаптація дитини до навчання, нового шкільного колективу, педагогів, формування навичок навчальної діяльності та самоконтролю;
- раннє виявлення здібностей, інтересів і нахилів дитини та побудова на цій основі позакласної та позашкільної роботи, залучення до різноманітних форм творчої самореалізації;
- визначення причин труднощів у навчанні та адаптації до шкільного життя та побудова на цій основі корекційно-розвивальних програм;
- профілактика неуспішності, девіантної поведінки;
- формування довільності психічних процесів, самоконтролю, навичок самостійної учбової діяльності [6] .

Початкова школа надає психологові унікальну нагоду простежити динаміку розвитку психічних новоутворень та особистісних структур від самих витоків шкільного навчання, при необхідності скоригувати небажані відхилення та прогнозувати ті чи інші наслідки педагогічних і психологічних впливів. Це й зумовлює необхідність виключної уваги психолога до початкової школи. У вітчизняній психологічній науці дослідники переконані в доцільності того, щоб молодшими класами займався окремий психолог [5].

Оскільки психолог початкової школи впливає на учнів опосередковано – через педагога, то передусім йому необхідно знайти спільну мову з ним. Така форма взаємодії передбачає рівну співпрацю психолога й педагога. Індивідуальний підхід у навчанні й вихованні переважно здійснює педагог, а психолог разом з ним розробляє необхідні для цього стратегію і тактику з розвитку довільності, оволодіння компонентами навчальної діяльності, формування мотиваційної сфери та веде групи розвитку з невестигаючими. Зрозуміло, що це потребує досконалого знання кожного учня. Тому протягом

навчального року необхідно вести відповідні обстеження, результати яких мають систематично заноситися в карту психічного розвитку дитини [5].

Робота психолога з вчителями має декілька ключових завдань:

- підвищення психологічних знань щодо причин, ознак неуспішності шляхом проведення навчальних семінарів і тренінгів;
- здійснення моніторингів і психодіагностичних обстежень як класу в цілому, так і окремих учнів;
- спільна корекційно-розвиваюча робота з невстигаючими учнями.

У будь-якій школі завжди є учні, відносно яких вже пізно говорити про профілактику, а необхідно серйозно займатися корекцією. У цьому випадку план роботи психолога включає обстеження учня, регулярне заповнення карти його психічного розвитку, з'ясування причин неуспішності, неадекватної поведінки, небажаних особистісних рис; визначення позиції вчителя щодо даного учня, спільну з ним розробку необхідної розвиваючої та корекційної програми. Від того, як проходив початковий етап навчання й розвитку особистості дітей молодшого шкільного віку, багато в чому буде залежати засвоєння самостійних способів здобуття цих знань. Масова необхідність психологів в організаціях, підприємствах вимагає їх масової підготовки, а значить - чітких алгоритмів професійної діяльності.

Такі виклики сучасності ставлять складні завдання перед психологами і вимагають від них вдосконалення вмінь і дотримання високих професійних стандартів. Особливо важливою є ця проблема в контексті попередження і подолання неуспішності в молодших школярів.

Виходячи із сказаного вище і спираючись на результати досліджень щодо ролі соціально-психологічної служби освітньої організації, а також враховуючи вимоги нової української школи, ми дійшли висновку, що потрібно створити «всебічно розвинену систему зі зміною підходів до ролі та роботи психолога у школі», акцентуючи увагу на оновленні її змісту та функцій з метою подолання неуспішності молодших школярів [6].

Отже, робота психологів щодо подолання неуспішності у молодших школярів є одним із провідних напрямків сучасної соціально-психологічної служби освітньої організації. Професійна діяльність практичного психолога, його ефективна взаємодія з учасниками навчально-виховного процесу засобами діагностики, профілактики, корекційної роботи, мають бути спрямовані на надання допомоги дитині в розв'язанні актуальних проблем навчання, виховання та соціалізації.

Отже, підсумовуючи роль соціально-психологічної служби в початковій школі, можна зробити висновок: подолання неуспішності у молодших школярів можливе за умови побудови такої системи наскрізного супроводу дитини, яка максимально сприяє розвитку основних індивідуально-особистісних утворень, можливостей, здібностей, зниженню у дітей напруженості, невпевненості в своїх інтелектуальних здібностях, переживання стресу; переорієнтацію педагогів на особистісну модель взаємодії з дітьми; навчання батьків адекватному сприйняттю можливостей школи і своїх дітей; використанню сильних сторін освітнього середовища при нейтралізації її несприятливих факторів.

Використана література:

1. Абрамова Г. С. Практическая психология: Учебник для студентов вузов / Г. С. Абрамова. – Изд. 6-е, перераб. и доп. – М. : Академический Проект, 2001. – 480 с.
2. Баранова О.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до попереджувально-корекційної роботи з учнями: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / О.А. Баранова. – К., 2001. – 22 с.
3. Бітянова М. Р. Психолог у школі: зміст діяльності й технології: посібник / М. Р. Бітянова. – К. : Главник, 2007. – 159 с.
4. Овчарова Р. В. Практическая психология образования : учеб. пособие / Р. В. Овчарова. – М. : Академия, 2003. – 448 с.

5. Психологічна служба : Підруч. / [В.Г.Панок (наук. ред.), А.Г.Обухівська,В.Д.Острова та ін.]. – Київ : Ніка-Центр, 2016. – 362 с.

6. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України.<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18>